

**Öncesi Sonrasıyla
100 Yıllık Tartışmaların İşitsel Tanıklığı Üzerine**

SUNUŞ/EDİTÖR YAZISI

Öncesi Sonrasıyla 100 Yıllık Tartışmaların İşitsel Tanıklığı Üzerine

Özlem DOĞUŞ VARLI*

100 yıllık geçmişe müzik ve kültür penceresinden bakarken, öznelliklerden inşa edilmiş bütünselliklerin, nesnelin ne olduğu ne kadar gerçekçi olduğu merakının, sorgulama ve endişenin seslerinin 100 yılın öncesinden yankılarını duyarız. Duyduklarımız 100 yılın tarihsel devinimlere, dönüşümlerine paralel bir işitmesidir. Duymak istediklerimiz ile duyurmak istediklerimiz zaman zaman birbirine karışır, ne söylendiği, hangi sesin peşine düşüldüğü, hangi sesin oluşturulmaya çalışıldığı belirsizleşir. İşte bu kakofoni içinde Etnomüzikoloji Derneği olarak ne yapabiliriz diye düşünürken Etnomüzikoloji Dergisi için bir özel sayı yapalım istedik. Her ne kadar öncesinde bir kitap oluşturalım diye düşünsem de yönetim kurulu kararımız gereği, ikinci özel sayımız için kolları sıvadık. Herhangi bir özel sayı değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Kuruluş yıldönümü şerefine yayınlayacağımız bir özel sayı hedefimizdi. Aynı amaçla düzenlediğimiz Lisansüstü öğrenci sempozyumu ve bildiri kitabına, bu kez hakem değerlendirme sürecine tabi tutulan yazılar eklenmiş oldu. Ancak aşağıda ayrı ayrı bahsettiğim makaleler, olgu sunumları, belge sunumları, hakem değerlendirmeleri ile 100 yıllık sürecin farklı içerikte veçhelerine şahitlik etmemizle birlikte, var olan tartışmaların bitip tükenmeyecek olmasının göstergeleri ile dolu bir süreci de deneyimlemiş olduk böylece. Hangi konuların nasıl ele alındığı, eleştirinin yeni eleştirilecek değerlendirmelere yol açtığını gördüğümüz on iki ay'dı. Editör olarak en zorlandığım sayı olduğunu itiraf etmem gerek. Biraz popülistlik peşinde koşan bir yayın organı olsak, makalelere yönelik değerlendirme raporları, yazar cevapları epey ses getirecek bir yayına dönüşürdü kanaatindeyim.

* Prof. Dr. Editör, BUÜ Devlet Konservatuarı, Etnomüzikoloji Derneği Başk.

**Öncesi Sonrasıyla
100 Yıllık Tartışmaların İşitsel Tanıklığı Üzerine**

Peki nasıl bir süreci bu süreç sorusuna ancak aşağıdaki cümlelerle cevap verebilirim. Öncesinde, içinde ve sonrasında duyduğum, öznel algımın sınırları içinde dolanıp duran seslerin yükselip alçalmasının yarattığı gerginliğin yazıya yansımamasına maksimum derecede çabaladığımı itiraf etmek isterim. Çünkü bu işitsel tanıklık, işitsel şahitliğin ideolojik kıskacıları, bir dönem eleştirilemeyen hususların eleştirel değerlendirmeye tabi tutulmaya başlandığı dönemlerde kutuplaşmanın keskinleştiğine tanıklıktır örneğin. Bir tarafta klasik batı müziği eğitimi verilen kurumlarda geleneksel çalgıların girişine dahi izin verilmediğine maruz kalanların, bir tarafta da tüm bunları eleştirirken 100 yıllık süreci topyekûn suçlayan, eleştirinin eleştirilmeksizin kabulünün hegemonyasını yaratanların aksini düşünenleri suçlama sesleri. Bitaraf olmanın bertaraf olma noktasına getirildiği, işitilenlerin kaotik gümbürtüleri içinde her iki kutbun günah keçisi olmanızın an meselesi olduğu ve sessizliğe muhtaç olunan çokça zamanın kaydedildiği 100 yıl.

Kültürel boyutta 100 yılın öncesi olduğu gibi, sonrası olacağı bilinciyle baktığımızda Murray Schafer'in (1977) *"The Soundscape : Our Sonic Environment and the Tuning of the World"* kitabında modellediği, karar ses tanımlamasında, dönemsel farklılıklarla bazen hükümetlerin, bazen hükümet dışı teşkilatlanmış ayrı güç odaklarının sesinin yer değiştirdiğini ve karar sesin değiştiğini görürüz. Foucault'un (1975) *"Hapishanelerin Doğuşu"* kitabında metaforik olarak kullandığı panoptikonların gözetleyicisi ve davranış değiştiricisi bazen devletlerin kanun, yönetmelikleri, bazen **"merkezli merkezsiz"** lerin rolü üstlendiği sayısız zaman dilimleriyle yüzleşiriz. Kültürel pratiklerde, tüm bunlar olurken ve karar-sinyal sesler yer değiştirip, taşıdıkları anlamlar farklılaşırken, halkın sesinin ise fon sesi olmaktan çoğunlukla kurtulamadığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Alaturka alafranga ikileminde olduğu gibi, demokrasinin demokratik olma yarışı çerçevesinde **"özgürlüksüz özgürlükçü"** alanlar inşa ettiğini görürüz zaman zaman. Dönemlere ait seslerin kültürel ve politik taşıyıcılığı, ses üzerinden söz konusu dönemlerin şahitleri yapar bizleri. Bir yandan Türk Müziği Devlet Konservatuvarının diğer yandan Klasik Batı Müziği eğitimi veren Devlet Konservatuvarların açılışını politik hareket olarak suçlayan, oysaki her ikisinin de politik manevralar olduğunu gözden kaçıranların, bir yandan ise Türk Müziği eğitimini bünyesine dahil etmemeyi siyasi bir karşı duruş olarak görmenin öncesi ve sonrasındaki yankılarını müzik üzerinden okumanın şahitliği gibi.

Ancak tüm bu süreçlerin müziğin sanatsal yaratım anlarının ikinci plana atıldığı, müziği "talihin elinde oyuncak olan" seslere dönüştürdüğü açıktır. Müziğin çok sesli olması demokratiklikle, çağdaşlıkla eş değer ve üstün, üst kültüre ait (Avrupa merkezli bakış) görülürken- ki kültür ve müzik tanımının Avrupa merkezli tanımına sığınarak-, tek sesli müzik doğu ile -Avrupa'nın oryantalist bakışıyla-, alt kültür yakıştırmasına mahkûm edilir. Islah edilmesi gerekendir, aynı Osman Hamdi Bey'in "Kağlumbağa Terbiyecisi" tablosundaki kaplumbağalar misali. Aslında ne teknik ne de kültürel olarak tek sesin hiç olmadığı ve olamayacağı gerçeği ise ayrı bir tartışma konusudur. Söz konusu bakışlar bir tarafın hegemonya kurmasına, bir tarafın rövanşist yaklaşımlarına mahal verir. Çoğunlukla çok sesli müzik taraftarlarının sessel hegemonyası, tek sesli olarak nitelendirilenlerin mahcubiyeti olarak tınlar. Ancak rövanş sesleri tarihsel süreçte daha çok duyduğumuz sesler olurlar. Böylelikle radyolar, televizyonlar, gazino sahneleri, fasilhaneler, türkü barlar, meyhaneler, tekkeler, kültür merkezleri, festivaller (AB üyeleri ile ticari işbirliği olan şirketlerin Avrupa sanat müziği orkestraları kurmaları, festivallere hamilik yapmaları, vb), plaklar, kasetler, CD'ler, streaming platformlar, okullar, kurumlar 100 yılın öncesi ve sonrasında, ses ile politik şahitlik yaptığımız "ses sahaları" olarak yerini alırlar.

**Öncesi Sonrasıyla
100 Yıllık Tartışmaların İşitsel Tanıklığı Üzerine**

İşte tüm bu sorgulamalar ve sesler arasında, özel sayı olarak tasarladığımız dergide müzik politikalarına ve tarihsel sürece dair bir belge sunumu-değerlendirmesi ve bir araştırma makalesi yer alırken, 100 yıllık süreçte Türkiye’de araştırma konularının ne kadar çok çeşitlendiğini, araştırma metodolojilerinin arttığını ve farklılaştığını yansıtan makaleler olduğu gibi, müzik araştırmacılarının artık tek bir konu ve yöntem ile değil, disiplinlerarası ve çoklu etnografya yoluyla yaptıkları, artık daha özgüvenli şekilde deneyim anlatımlarına yer verdikleri, bilimsel makalelerde nesnelliğin eleştirisinin yapılabildiği, akademik dil olarak tanımlanan okumayı zorlaştıran dil kullanımından az da olsa sıyrılmaya başladığı, samimi anlatımların arttığını makalelerin sesine tanıklık ettiğimiz bir gerçektir.

Bu minvalde Süleyman Şenel tarafından kaleme alınan, Mahmut Ragıp Gazimihal’in terekesinden çıkardığı 1936 tarihli komisyon toplantısının gündem maddeleri ve içeriğinin yer aldığı Türk Müziği’nin Islahına yönelik toplantı belgesinin sunulması ile özel sayıya başladık. **“Bir Belge ve Bir Soru: Milli/Ulusal Musikimiz Islah Oldu Mu?”** başlıklı yazı, belki de en çok sesin çıkmasına, uzlaşmanın sağlanamamasına dair başlangıçların imzasının atıldığı belgelerden birini ele alması hasebiyle ayrı bir önem ve anlam yüklediğimiz bir yazı oldu. Fırat Kutluk tarafından yazılan, **“Türkiye’de Müzik Yazarlığının Dönüm Noktası: Opus (1962-1965)”** başlıklı makalede ise, Opus Dergisinin, yazarlarının müziği bilen, müzik okur yazarlığı olan, müzik içinden gelmiş yazarlardan kurulu ilk müzik dergisi olmasının altını çizerken, sözünü ettiğimiz süreç içinde müzik yazarlığı ve müzik eleştirmenliği ayrımına dikkat çeker. Ancak asıl dikkat çeken hususlar, sunuş yazımın başında da belirttiğim tartışmalı konuların derginin neredeyse tüm sayılarına yansıyan ve ikilemlerin kesifleştiği söylemlerin çokça dillendirildiği ve söylemsel hegemonyanın da bir taraftan sürdürüldüğü bir atmosferin hâkim olduğudur. Makale bu anlamda bitmek tükenmek bilmeyen ve anlaşılana o ki bitmeyecek olan tartışmaların yazılı hallerine ışık tutması açısından süreci özetleyen bir öneme sahiptir. **“Adakale’nin Saklı Türkülerinin Markov Zinciri Tabanlı Stokastik Yöntem ile Yeniden Yapılandırılması”** başlıklı makale ise 100 yıllık sürecin disiplinler arası çalışmalarının bir getirisi olan yeni söylemlere dair olmasıdır. Çoklu etnografik çalışmaların analizi boyutunda yeni bir yol sunan makalede, bilgisayar tabanlı yazılım marifetiyle, coğrafi olarak kaybolmuş bir bölgeye ait müziğin yeniden inşasına tanıklık etmekteyiz. Kültürel miras ve sürdürülebilirlik noktasında makalenin sunmuş olduğu yaratım tekniğinin uygulayıcıları ve makalenin yazarları Cenk Güray, Duygu Güvener ve Şule Yıldız. **“Türk Halk Müziği Ekosisteminde Çalgı ve Vokal İcra Etkileşimi: Hançere Tekniklerinin Oluşumunda Müzikal Davranışlar”** başlıklı makalede ise, halka ait üretim biçimlerinin analizi boyutunda, kültürlerle has ses üretme biçimlerinin başka kültürlerle kıyas yapılmaksızın kendi mecrası içinde ele alınması noktasında önemli bir yaklaşım sergilerken, halk müziğinde çalgı ve vokal arasındaki üslup-tavır alışverişi ve etkileşiminin çarpıcı örneklerini sunar. İsmet Aydın ve Turan Sağer tarafından yazılan makale araştırma metodolojisi ve analiz yöntemleri konusunda alternatif söylemlerin üretilebildiği, akademik ilerlemenin göstergesi olması noktasında önemli bir konumda yer almakta. **“Arabesk Bağlamın Arkeolojisi Üzerine Bir Değerlendirme: “Zorlu Yol” Motifi ve “Dağ” Teması”** başlıklı makale ile ötekileştirilen bir müzik tarzını, ötekileştirmenin eleştirisini yaparak Arabesk olgusunun ve algısının oluşumuna dikkat çeken hem somut hem de metaforik olarak konu ettiği “zorlu yol motifi” ve “dağ teması”yla birlikte, modernleşme sürecinin algılarıyla nasıl ikilemde ve ikircikte bırakan algılar oluşturulduğunun da altını çiziyor, makalenin yazarı Serdar Özbilen. Yazar Şevin Arslan ise **“Kırsaldan Kente “Semah”** başlıklı makalesinde ise sanayileşmenin tüm dünyayı saran etkisinin paralelinde ortaya çıkan modernleşme paradigmasının ortaya çıkardığı birçok ikilem gibi Türkiye’de de benzer ikilemlerle birlikte kentli köylü ikileminin toplulukların değişimine nasıl etki ettiğinin örneklerinden birini, etnografik bir araştırma ile Alevi cemaatinin

Öncesi Sonrasıyla

100 Yıllık Tartışmaların İşitsel Tanıklığı Üzerine

Cem ritüelleri içinde yer alan Semah üzerinden sunuyor. Yine bir etnografik çalışma olan **“Makedonya Kanatlar Köyü Örneğinde Bektaşiliğin ve Bektaşi Nefeslerinin İncelenmesi”** başlıklı makalede, değişen demografik yapılar, göç edilen yerler, siyasi erkin değiştiği topraklarda yaşayan halkların konuştukları dilin, söyledikleri dini veya ladini eserlerin kimlik göstergesi olarak nasıl korunduğunu ve taşındığını Kanatlar Köyü Bektaşilerinin “nefes”leri üzerinden anlatıyor yazar Erdem Özdemir.

Aralık 2022’de aldığımız özel sayı kararı üzerinden geçen oniki ayda, dergiye, konulara olan yaklaşım ve tutumlar, anlatmaya çalıştığım “işitsel tanıklık” sürecinin içinde yer alan çalkantılı hallerin özet geçilmiş bir zaman dilimi olarak yerini aldı. Ancak 100. Yıl sayısı öyle veya böyle yayınlanmalı kararındaki ısrarcı tutumum üzerine özel sayının editörlüğünü üstlendiğim Eylül ayı başından beri süregelen işitsel tanıklığım ise, sorguladığım birçok sorunun cevabını aldığım bir dönem olarak özel sayı kadar özel olarak kalacaktır.

Tüm yazar ve hakemlerimize teşekkür eder, nice yüzyıllara daha çok tartışarak, konuşarak ulaşmamızı dilerim.